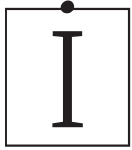

Çok fonksiyonlu bir kütüphane
DARÜLHİKME

ADNAN DEMİRCAN

SLAM tarihinde iz bırakan devletlerden biri de Fatimîlerdir. Tunus'ta tarih sahnesine çıkan Fatimîler, Hz. Fatıma'ya

nispetle bu ismi kullandılar. 969'da Muiz-Lidinillah döneminde Mısır'ı ele geçirdiler ve devletin merkezini Mısır'a taşıdılar. Bu dönemde siyasi açıdan güçlenen Fatimîler dinî nüfuz alanlarını da genişlettiler. Fustat şehri yakınlarına kurdukları Kahire'yi başkent yaptılar ve kısa sürede şehir ilmî ve kültürel bir merkeze dönüştü. Ezher Camii ve medresesi bu dönemde kuruldu.

Hemen belirtmek gerekir ki Fatimîler için ilmî ve kültürel faaliyetlerin ideolojik bir boyutu da vardı. Zira kendi mezheplerini yaymak amacıyla görevlendirdikleri dâîleri iyi yetiştirmeleri gerekiyordu. Eğitim faaliyetlerinin yoğun bir şekilde sürdürüldüğü bu dönemde kütüphaneler de kuruldu.

1004'te Hâkim Biemrillah döneminde (996-1021) kurulan ve büyük bir kütüphanesi olan Darülhikme, Fatimîlerin ilmî ve kültürel faaliyetlere gösterdikleri ihtimamın en somut göstergelerinden biridir. Darülhikme, Aziz Billah döneminde (975-996) inşa edilen Kasru's-Sağır'ın (Kasru'l-Garbi) müstemilatı içinde yer alıyordu. Mecalisü'l-Hikme adıyla organize edilen ilmî toplantıların yapıldığı kurum, İsmâîli inanç açısından oldukça önemliydi. Darülhikme, "hikmet (bilgelik) evi" olarak Türkçeye çevrilebilir. Hz. Peygamberin "Ben bilgelik eviyim, Ali de onun kapısıdır" dediği nakledilmektedir.

Darülhikmenin kurulmasından sonra saray kütüphanelerindeki kitaplar buraya taşınarak umumun hizmetine sunuldu. Ayrıca Saray mensuplarının ve diğer devlet adamlarının da derslere katılması Darülhikmenin gelişmesinde etkili olmuştur. Mesela

halifenin derse katıldığı gün, dâî tarafından istinsah edilen bir kitap halifeye arz edilir, onun onayı alındıktan sonra kitap çoğaltılarak başka yerlere gönderilirdi.

Darülhikmenin kurumsal kimliğinin oluşması ve devamlılığı için bazı önlemler alınmış, vakfedilen mülklerle bir kaynak oluşturulmuştur. Buradaki görevliler ve âlimler ücretlerini tahsis edilen vakıflardan ve yöneticilerin destekleriyle oluşturulan bütçeden alıyorlardı. Darülhikmedeki derslerde ilk dönemlerde sünni halkın memnuniyeti önemsenmiş ve Şiî âlimlerin yanında sünni âlimler de vazifeler üstlenmiştir. Ancak mezhebî taassubun arttığı dönemlerde durum değişmiştir.

Fatimîlerin Darülhikmenin teşekülünde Abbasi Devletinin başkenti Bağdat'ta bulunan Beytülhikmeden esinlendikleri iddia edilir. Bu görüş doğruluk payı taşısada da iki kurum arasında ciddi farklılıklar mevcuttur. Beytülhikme çeviri faaliyetleriyle önplana çıkarken Darülhikme ilmî toplantılar ve eğitimiyle şöhret kazanmıştı.

Eğitim ve ilmî çalışmaların yanında Darülhikmeyi önemli kılan bir özelliği de kütüphanesiydi. Zenginliğiyle dikkat çeken kütüphane İsmâîli âlimlerin yazdıkları kitapların yanında İslam dünyasının ürettiği her türlü kitaba yer vermekteydi. Örneğin kütüphanede *Taberî Tarihi*'nin biri tezhipli, müellif nüshası olmak üzere 1200 nüshasının bulunduğu anlatılır.

Darülhikmedeki kitap sayısı için 100 binden 2 milyona kadar değişen abartılı rakamlar verilse de bunları doğrulamak neredeyse imkansızdır. Ancak araştırma ve eğitim merkezi olduğu için burada 10 binlerce kitabın ilim ehlinin istifadesine sunulduğu kesindir. Saray kütüphanelerinin kuruma verilmesi kütüphanenin kurulduğundan itibaren zengin bir koleksiyona sahip olmasını sağlamıştır. Öte yandan

dinamik bir kurumun içinde olması dolayısıyla kütüphanenin hızla büyümesi mümkün olmuştur. Kuruluş yıllarında çeşitliliğin hakim olduğu koleksiyon zayıflamış ve zamanla Şiî/İsmâîli mezhebinin kitaplarıyla sınırlı kalmıştır. Diğer kitaplar Ezher gibi kurumlara gönderilmiştir.

Farklı ilim dallarına ait odaların yanısıra ders ve toplantı salonları da binanın müstemilatı arasında gösterilmektedir. Odalarda bulunan raflara yatay olarak yerleştirilen kitaplar muhtevalarına göre bir tasnife tabi tutulmuştu.

Darülhikme, Müstansır Billah döneminde 1068'de maaşları ödenmeyen askerler tarafından yağmalanmış ve zarar görmüştür. Yenilenerek kısa süre sonra yeniden açılan kurum, 1123'te görüş ayrılıkları yüzünden kapatılmıştır. Âmir Biahkâmillah döneminde açılrsa da 1171'de Selâhaddin Eyyûbî, Fatimî hilafetine son verince Darülhikme de kapatıldı ve yerine bir Şafiî medresesi açıldı.

167 yıl hem eğitim hem araştırma hem de kütüphanecilik hizmeti veren Darülhikme, İslam dünyasının ilme ve kitaba verdiği önemin bir tezahürüdür. Ancak mezhebî taassup kurumun katkısını sınırlamıştır. Bu sebeple Bağdat'ta kurulan Beytülhikme kadar etkili olduğunu söylemek zordur. **Z**

KAYNAKÇA

- ❖ Asri Çubukcu, "Muiz-Lidinillah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.
- ❖ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, Nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, Fuâd Abdülhakî, I-V, Mısır: Şirketu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975.
- ❖ Eymen Fuâd Seyyid, "Fâtimîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.
- ❖ Havva İslam Çelik, *İslam Kültür ve Medeniyet Tarihinde Daru'l-Hikme*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- ❖ Mahmut Kaya, "Dârülhikme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.
- ❖ Mustafa Kılıç, "Fâtimî Halifesi el-Hâkim'e Karşı Ebû Rekve İsyanı ve Abbasi-Fâtimî Rekabetinin Bir Örneği Olarak Dârul-Hikme", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 8 (1), 2008.
- ❖ Mustafa İsmet Uzun, "Ezher", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.
- ❖ Tirmizî, *Sünen*, V, 637, hadis no: 3723.